

Forfatter: Engelstoft, Laurits

Titel: BREV TIL: Rosencrone, Marcus Gerhard FRA: Engelstoft, Laurits (1798-04-26)

Citation: Engelstoft, Laurits: "BREV TIL: Rosencrone, Marcus Gerhard FRA: Engelstoft, Laurits (1798-04-26)", i *Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)*, Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, s. 110. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002091242-003-shoot-L0020912420030013.pdf> (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

*Til Geheimeraad Rosencrone.
Göttingen, den 26 April 1798.*

Deres Høigrevelige Excellence,
Gunstige Velynder!

Den Tilladelse, Deres Excellence har behaget at give mig, af og til at maatte meddele Dem Efterretninger fra mig, er mig alt for smigrende, til at jeg ikke skulde taknemmelig benytte mig af den. Paa denne Grund tager jeg mig her atter den Frihed at skrive D. E. til og saaledes opfylde den behagelige Pligt, D. E. har paalagt mig. Maatte mit Brev forefinde Deres Excellence og høie Familie ved det fuldkomneste Velgaaende! Sielndere, end jeg ønskede, har jeg, formedelst Berings Langsomhed til at skrive, kunnet erholde Efterretning om D. E. og ædle Families Befindende. Jeg glæder mig ved, at jeg igiennem Dr. Müller, der i Sommer opholder sig her, vil have Leilighed til oftere at see dette Ønske opfyldt.

Jeg erindrer ikke nøie, om jeg, da jeg sidste Gang havde den Ære at skrive Deres Excellence til, alt havde gjort den Forandring i min Reiseplan, som jeg, foranlediget ved Omstændighederne, nu alt har begyndt at realisere. Jeg ansaae det nemlig for raadeligt baade i videnstabelig Henseende og i Betragtning af de nærværende Uroligheder i det sydlige Europa at tilbringe endnu denne Sommer i Göttingen. Imidlertid troede jeg, at det maatte vorde ligesaa interessant som lærerigt at anvende 5 à 6 Uger paa at beseede de vigtigste Academier og Opdragelses-Anstalter i det nordlige Tydskland. Denne Idee satte jeg strax i Værk og udførte fra 10 Marts til 23 April. Jeg bedrog mig heller ikke i mit Haab; Reisen er bleven mig ligesaa lærerig som behagelig, og jeg er stolt af at kunne sige, at det er Deres Excellence, jeg stylder den Interesse og Nytte, jeg af denne s. 111Reise saa rigelig har hostet. Gotha, Weimar, Erfurt, Jena, Leipzig, Halle, Universiteterne paa de 4 sidste Steder, Pædagogierne i Halle og Schnepfenthal, Observatoriet paa Seeberg ved Gotha, Philosopherne Fichte, Plattner, Heydenreich, Jacobi, Theologerne Bellermand, Herder, Loeffler, Paulus \$\$. , Philologerne og Digterne Wieland, Goethe, Wolf, Böttiger, Falck \$\$. , Pædagogerne Niemeyer, Salzmann, Guthsmuths ere de vigtigste Gienstænder og Mænd, som jeg paa min reise lærte at kiende, og D. E. vil da let kunne vide, hvor interessant denne reise maa have været. Jeg fandt allevegne hos Videnskabsmændene en Modtagelse, der lærte mig at kiende og ære de tydske Lærdes Humanitet, Fiinhed og Giestfrihed; deres Opmærksomhed for at gjøre mig bekendt med alt, hvad der kan interessere en videlysten reifende Videnskabsmand, og deres forekommende Villighed i at meddele den Fremmede de Efterretninger, han søger, har fat mig istand til at gjøre mig Reisen dobbelt saa lærerig, som den ellers kunde have blevet.

Deres Excellence, som selv kiender den Deel af Tydskland, jeg paa denne reise har beseet, vilde det lidet kunne interessere at læse nogen Beskridelse over de herlige Naturog Konstværker, det stipnne Sachsen har at forevise. Hellere vil jeg derfor tage mig den Frihed at meddele D. E. nogle concentrerte Resultater af de lagttagelser, jeg paa Reisen har gjort over Videnskabernes, Opdragelsens, Culturens, Oplysningens, Sædernes og den herstende Tones nærværende Udseende i den Deel af Tydskland, som jeg har bereist, for faa vidt jeg deels ved selv at see deels ved at høre kyndige Mænds Domme derover har kunnet skaffe mig nogen almindelig Oversigt. Jeg tør her tillade mig faa megen større Korthed, som mine Reise-Bemærkninger skulle, for saa vidt de taale Lyset, blive Publicum forelagte i s. 112Repertorium for Danskes Efterretninger om fremmede Lande, hvoraf det første Hæfte udkommer om et Par Maaneber hos Boghandler Brummer i Kiøbenhavn.

Göttingen og Jena ere de Universiteter i Tydskland, som nu spille den første Rolle. Derefter komme Leipzig og Halle. De øvrige ere kun blotte Navne. Man kan ikke andet end ønske Videnskaberne til Lykke ved den Virksomhed, som hersker blandt hine Universiteters og nogle Gymnasiers Lærere, skulde denne Virksomhed end ofte mere have sin Grund i Kiærlighed til Guldet end til Videnskaberne selv; men beklageligt er det, at den Tone, som i Almindelighed hersker blandt de Studerende, saa lidet egner den Ungdom, der burde hellige sig Videnskaberne med Iver. Det er utroligt, saa overfladisk som alle Studier drives. De, som studere deres Videnskab grundigen, ere næsten Undtagelser. Enhver Videnskab har skere Dyrkere, eftersom den lover snarest Befordring. Aarsagerne til alle disse Mangler ligge efter min Dom deels i den maadelige Forberedelse saavel i videnskabelig som sædelig Hensigt, der gives i de saa kaldte latinske Skoler, deels i Universiteternes egen Indretning, der i flere Henseender passer bedre paa det 15 end 18 Aarhundrede, deels og i den Uskik, at Examina og academiske Værdigheder næsten allevegne ere tilfals. Megen Skade i den videnskabelige Verden anretter og den kantiske Philosophie, som nu deler sig i 2 Hoved-Secter, den kantiske Orthodoxie og Reinhold-Fichtianismen. Her opsnapper nu den studerende Ungdom, der gierne paa en magelig Maade vil komme til at gjøre Figur, en Mængde Sophismer og underlige Phraser, som de dog ikke sorstaae — fordi de høre til Philosophiens Mysterier, der, ligesom i gamle Dage Theclogiens, ikke skal begribes, men troes — og troe det nu ganske overflødigt at studere andre om ikke saa aprioriske saa vist nok frugtbarere Videnskaber, Historie, Sprogkundstab, s. 113Naturhistorie, Mathematik og de gamle Classiker. Denne skadelige Indflydelse af Kantiomanien er meest paafaldende i Jena. Naar disse Speculationer komme af Moden — — det varer vel ikke længe. — ville vist mange Navne, der nu synes at glimre saa stærk, falde tilbage i Mørket. Heller ikke gjør Fichtianismen saa megen Lykke her i Tydskland, som man maaskee troer hos os. Jeg har blandt de Philo sopher, jeg har lært at kiende, næsten ikke fundet een, som er Fichtianer, undtagen Niethammer, som gierne vil blive stor under Fichtes Vinger. Sæderne ere

blandt de Studerende i Jena og Halle endnu meget raee. Relegation og Slagsmaal er noget ganske almindeligt. Göttingen har i den Henseende et meget stort Fortrin for sine Medsostre, i hvor misundelige de end søge at kaste Skygge paa Georgia Augusta. De Videnskaber, som nu have de talrigste Dyrkere, ere Jurisprudens og Medicin. Theologernes Antal er allevegne i Aftagelse. Aarsagen ligger efter min Mening deels deri, at de skeste Regjeringer ikke tillade denne Videnskab at holde Skridt med den modnende Fornuft, deels deri, at den formedelst de politiske Forandringer, der synes at forestaae Europa og maaskee først ville tresse Tydskland, har saa uvisse Udsigter. Stærkest vrimler det af Jurister og Medicinere. De sidste synes ordentlig at blive en Landeplage, saa meget mere, som de skeste af dem ere paa en ganske uforsvarlig Maade blottede for medicinske Kundskaber.

Saa maadelig som den offentlige Opdragelse endnu i Tydstland er i de latinske Skoler, saa meget har det glædet mig at see i enkelte Instituter, Gymnasier og Borgeriskoler Opdragelses-Væsenet indrettet paa en god og fornuftig Fod. Institutterne i Halle og Schnepfenthal fortiene især at desees af enhver Reisende. Hiint bestyres af den fortreffelige Niemeyer, dette, som bekjendt, af Salzmann. Det første har 80, det sidste 37 Elever. Institutet i Halle har baade s. 114i Henseende til den fysiske, moralste og intellectuelle Opdragelse ganske tilfredsstillet mig. I de 2 første Henseender giver Pædagogiet i Schnepfenthal det Halleske intet efter, men hvad den videnstabelige Underviisning angaaer, har det sidste unægtelig megen Fortrin for det første. Dog ere i Schnepfenthal 7 Danske, i Halle kun 2, Sønner af Finansraad Koes paa Gundersløvholm. Begge Instituters Bestyrere vise Fremmede den meest forekommende Høskighed. Salzmann indbyder stedse de Reisende tilbords Middag og Aften. Den Tarvelighed, hvormed man der maa tage til Takke, erstattes for en kort Tid ved den megen Interesse, man nyder i denne lille ustyldige unge Verden, og den Leilighed man derved faaer til nøiere at tiende Institutets Indretning og Bestaffenhed. For Folkeopdragelsen er der, naar jeg undtager de sig fra saa mange Sider herligt udmærkende Fyrstendømmer Weimar og Gotha, endnu i Almindelighed slet sørget. De Fyrster, som for 6 à 8 Aar siden satte en Ære i at udbrede Cultur og Oplysning blandt Folket, tage nu af politiske Grunde saavidt mueligt de modsatte Forholdsregler. Dette er og Aarsagen, hvorfor Fortsættelsen af adskillige Folkeskrifter ingen Afgang længere kan finde hos de Fyrster, der i Begyndelsen subscriberede paa skere 100 Exemplarer for at uddele dem blandt Almuen. En vis Grev Reuss har klaget over, at Beckers Noth- und Hülss-Büchlein har gjort hans Undersaatter oprørske, fordi disse i en Ansøgning til ham om at befrie dem fra nogle Byrder havde provoæret til et i Bogen forekommende Exempel paa en Godseier, der eftergav sine Bønder nogle Rettigheder.

8

De Fortstridt, Oplysningen i de senere Tider har gjort i det nordlige Tydskland, ere meget betydelige. Naar jeg undtager nogle gamle Theologer i Leipzig, er det gamle System paa Universiteterne næsten gaaet i Forglemmelse.

s. 115I Jena hersker den største Frihed. Denne er nu og ved Regjerings-Forandringen i Preussen retableret i Halle. I Leipzig er man mere indskrænket. Det chursachsiske Hos er for bigot til ikke at lægge alle Hindringer i Veien for Oplysningen. Følgen er kun, at denne faaer et mere hemmelighedsfuld Udseende; Tingen selv lader sig ikke standse. Med Folke-Velstanden staaer og Folke-Oplysningen i nær Forbindelse. I det hele Sachsiske, især i det Weimarske og Gothaiske, har jeg meest troet at bemærke det. Det er naturligt, at den Cultur, som altid er en Følge af Velstand, ogsaa maa yttre sig i Forstandens Uddannelse. Den oplyste Aand, der hersker hos Weimars og Gothas Religionslærere, beforder samme endnu mere. De Forandringer, man her har gjort i Liturgien, vise, hvor stærkt og dristigt man gaaer frem. Hvor en Herder og Loeffler ere Hoveder for et Lands Religions-Forfatning, der kan man og vente noget godt. Herder hørte jeg selv paa en Langfredag i en stærk og næsten polemisk Tone offentlig præke mod deDogmer, der pleie at staae i nøie Forbindelse med denne Dag.

Hvor Velstand, Oplysning og Cultur komme sammen, der maa i det mindste den borgerlige Sædelighed stedse vorde meer og meer herskende. Ogsaa herpaa ere Weimar og Gotha Exempter. Tyverie, Vold og Mord, som i deudsuede og undertrykte Stater, f. Ex. det Casselske, ere ofte forefaldende Tilfælde, hører man her næsten aldrig. I den nærværende Hertugs Tid skal i Fyrstendømmet Gotha kun een være dømt fra Livet. Derimod ere deLaster, som pleie at staae i Forbindelse med Luxus, og hvilke deborgerlige Love egentlig ikke kunne straffe, mindre sielne.

Ikke havde jeg troet at finde den offentlige Tone overalt saaledes stemt, som jeg fandt den. Det er saa langt fra, at man er tilbøielig til at ville forsvare Tydsklands gamle Constitution, at man ei engang har et Ønske tilovers s. 116for dens Vedligeholdelse. Man taler med den største Ligegyldighed om dens totale Omstøbning, og det er en almindelig Troe, at hele Tydskland inden kort Tid republikaniserer sig. Denne Troe er hos visse Stænder Frygt, hos andre Haab; nogle synes at være ganske ligegyldige derved. Hvorledes imidlertid denne Troe er bleven saa almindelig, indseer jeg ikke, da alt endnu er ganske roligt i hele Tydskland, især i dets nordlige Deel, og Mangel paa Eenhed i Tydsklands Statskræfter synes at giøre Udførelsen af en almindelig Revolution vanskelig. Tiden vil vise det. Udfaldet af den franske Expedition paa England, Neapels, Spaniens og Portugals Skiæbne, Keiserens nærførestaaende Død, ere Omstændigheder, hvis Indflydelse paa at udbrede eller standse Republikanismen vil vorde afgjørende; men hvilken Sag der vil trinnphere, kan neppe nogen Dødelig nu forudsige med Vished.

8*

Luxus forekommer mig i det nordlige Tydskland ikke at være stegen til nær saa høi en Grad som hos os. Aarsagen ligger formodentlig i den herskende Pengemangel og defærre Kilder til Rigdom. Mangen Kiøbmand i Hamborg og Kiøbenhavn fører en langt større Luxus end desmaa Fyrster i Tydskland. Den eneste Bye, hvor jeg har funden en nogenlunde høi Grad af Luxus, er Leipzig, hvorover alt og der er meget dyrt, langt dyrere end i Dresden, der dog er en Residensstad, men ikke, som Leipzig, Sædet for en vidtløftig Handel.

I August ville de 3 berømte Astronomer la Lande fra Paris, Bode fra Berlin og Maior v. Zach fra Gotha holde en Sammenkomst i det skønne nylig anlagte Observatorium Seeberg ved Gotha. Man venter af disse 3 store Mænds Sammenkomst vigtige Resultater for Astronomien. Dette Observatorium paa Seeberg er maaskee i Smag og astronomisk Indretning det eneste i sit Slags. Jeg havde paa s. 117min Reise ved Hr. Maior v. Zachs særdeles forekommende Høflighed den Fornøjelse at tilbringe der et Par meget interessante Timer.

Den berømte Philosoph Garve har nu beslattet at ende sin videnskabelige Bane. Hans Helbreds-Omstændigheder byde ham det. Hans sidste Afskeed vorder en Aufsatz* über die Laune i Allgemeine Bibliothek der schönen Wissenschaften. Merckel har i sidste Stykke af Wielands Mercur indrykket en Aufsatz* über die dänische Sprache und die Bibliotheken in Copenhagen. Tydskland bliver alt mere og mere opmærksom paa Norden, og det begynder at blive en Modebeskieftigelse at studere det danske Sprog og Litteratur. I Leipzig amuserede man sig, da jeg var der, med en Anecdote om den franske Gesandt i Dresden, som havde inviteret sin Skræder til Bords hos sig paa en Maade, der var forekommet Hoffet der altfor republikansk. Ved Ravensberg har en Bondekarl dræbt en anden med en Stilet i Haab om at finde Penge hos ham, men fandt intet.

Alle Øine ere mi henvendte paa deFranskes Landgang i England, der nu synes at være sin Udførelse nær. Om Udfaldet ere Meningerne deelte. England var stedse frygtelig til Søes; dog synes den at betragte Faren med ængstelig Alvorlighed. Skulde den lykkes, kunne Følgerne strække sig vidt. I Rastadt hendriver man Tiden med Noter og Contranoter. Denne Langsomhed synes at have andre Grunde. Der siges, at deFranske ville hielpe Tydskerne med at bringe Sæcularisationen i Rigtighed. Man kan et faae dem til at trække deres Tropper tilbage fra den høire Rhinside. Med Keiserens Død skal det være saa afgjort, at man har bestemt Datoen, paa hvilken han maa forlade Verden.

Min Bestemmelse er at blive her i Sommer. Jeg studerer Naturhistorie, Physik og Botanik under Blumenbach, Lichtenberg, Hoffmann, Konsthistorie under Heyne.

s. 118Mit Priis-Skrift skal og udkomme i Sommer. Skulde Anarchiet vedblive i Italien, gaaer jeg maaskee til Efteraaret lige til Paris.

Jeg frygter for altfor længe at have opholdt Deres Excellence. Kun tillade D. E. mig endnu at igientage Forsikringen om den levende Taknemmelighed, hvormed Tanken om Deres og høie Families bestandige Bevaagenhed giennemtrænger mig. At Deres Excellence maatte være overbeviist om, at intet Ønske er mit Hierte kiærere end en fortsat Besiddelse af D. E. Bevaagenhed og ingen Attraae mere uindskrænket hos mig end den at vise mig værdig deOpmuntringer, hvormed D. E. stedse har beæret mine ringe Anlæg, denne Tanke er mig den sødeste af alle. Deres Excellence vedblive at beære mig med den Gunst, jeg hidtil var saa lykkelig at være i Besiddelse af, og anbefale mig Deres ædle Kones og Svigermoders bevaagne Erindring. Jeg kan ikke slutte disse Linier uden at føle mig giennemtrængt af devarmeste Ønsker for den ædle Families Velgaaende, som mit Hierte slaaer saa høit for, og som har saa mange Fordringer paa min ubetingede Høiagtelse og uindskrænkede Taknemmelighed. Med den dybeste Ærefrygt har jeg den Ære at forblive Deres Høigrevelige Excellences, gunstige Velynders underdanige Tiener

Engelstoft.